

הריח של פורים

על הפרשנות האסוציאטיבית בהסידות ובכלל

בני יששכר אשר מאמר ד

רבי צבי אלימלך שפירא ממונקאטש - דינוב, אדמו"ר חסידי, (1783-1841). מוכר על פי חיבורו המפורסם "בני יששכר". מתלמידי החוזה מלובלין ורבי מנחם מנדל מרימנוב, ואחריהם המגיד ר' ישראל הופשטיין מקוז'ניץ ור' אברהם יהושע השל מאפטא ה"בני יששכר" הוא אחד החיבורים הבודדים שקנו אחיזה בקרב כל חוגי החסידים ונמנה עם הקלאסיקה החסידית, ומכאן חשיבותו של ר' צבי אלימלך.

א) על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור וכו' [אסתר ט כו]. מהראוי לתת לב מה נשתנה קריאת שם המועד הזה מן כל השמות של כל המועדים, שהשמות של כל המועדים נקראים על

שם הנס, היינו חג הפסח על שם הפסיחה והדילוג, וכן השם הנקרא בתורה חג המצות על שלא הספיק בצקם של אבותינו וכו' ואכלו מצות, חג הסוכות כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וכו' [ויקרא כג מג], וכן הוא מהראוי שיהיה המועד נקרא על שם הישועה והנס ולא על שם השעבוד והיסורין... ובכאן ותהי להיפך קראו שם המועד פורים על שם הפור אשר הפיל המן פור הוא הגורל להרע לישראל, והנה... על פי הקדמת מרן האריז"ל דיבר בקדשו כל החדשים הם בחינת איברי הראש, תשרי לגולת, מרחשון כסליו ב' אזנים, טבת שבט ב' עינים, אדר בחינת החוטם בו תלוי חוש הריח, והנה כל החושים נזכרין אצל חטא אדם הראשון משא"כ חוש הריח לא נזכר, על כן כולם נתפגמו ונתגשמו בחטא אדם הראשון, מה שאין כן חוש הריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו ולא הגוף, על כן זה החוש ינתן למלך המשיח והריחו ביראת י"י [ישעיה יא ג], ולזה החוש נקרא כח המתקיים יותר מכל החושים כיון שלא נהנה כל כך מחטא אדם הראשון, שעל ידי חטא אדם הראשון נולד ההפסד לנבראים כי ביום אכלך ממנו וכו' [בראשית ב יז], מה שאין כן זה החוש נקרא לו ביותר כח המתקיים...

ובזה תתבונן מפלאות תמים דעים,

הנה המן הרשע הצר הצורר היה כחו מן הנחש הקדמוני אשר פיתה לאכול מן עץ הדעת,¹

כן הוא גרם בעצתו שיאכלו ישראל מסעודתו של אחשוורוש ונתחייבו שונאיהם של ישראל,² כמבואר בכתבי האריז"ל שהתעורר חטא אדם הראשון ונקנס עליהם מיתה כמו על אדם הראשון באכלו מן עץ הדעת, והנה פעל ועשה היוצר כל הוא אלקינו, אשר המן הרשע הפיל פור לאבד וכו' ולא מצא לגורלו רק חדש אדר הוא בחינת החוטם אשר בו חוש הריח והוא חוש המתקיים כי לא נפגם בחטא אדם הראשון, על כן תמצא אשר גם שמות הגואלים נקראים בשם בשמים הנבראים לחוש הריח, היינו מרדכי (מר דרוו),³ אסתר (הדסה), ובזה תבין עפ"י פשוטו מה שנאמר במדרכי ויזעק זעקה גדולה וכו' ולא נאמר מה אמר (כאשר דקדקו גם כן חז"ל), אבל הוא כפשוטו מפני שהקול יפה לבשמים [כריתות ו ע"ב, ירושלמי יומא פ"ד ה"ה], הבן, הנה על ידי זה שנפל הפור על אדר נתבטל הצר הצורר וישראל קיימים לעד לעולם, הבן:

1 **חולין קלט:** המן מן התורה מנין? המן העץ....

2 **מגילה יב:** מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע.

3 **חולין קלט:** מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרוו ומתרגמינן מירא דכיא

מגילה דף ז

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי...

שפת אמת תרל"א

ומצות משלוח מנות נראה לבוא לאהבת ישראל. שכתוב: [אסתר ב ה] 'איש יהודי' ובמדרש: יחידל¹ דאיתא: 'ואהבת לרעך כמוך' - כלל גדול בתורה [ספרא קדושים פרשה ב פרק ד]. הפירוש: כשאדם דבוק בנקודה חיות הפנימיות וְשָׁם כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶחָד. ממילא אוהב לרעהו גם כן. וזה עצמו מה שכתב רש"י: רעך הקב"ה ע"ש שהכל אחד כנ"ל.² ומרדכי

היה כלל כל ישראל. כי ע"י אהבה שנעשה אחד. יכול לגרום זכותו על כל ישראל. ויהודי נק' יחידי כנ"ל. שדבוק בנקודה חיות ששם מקום האחדות. . וכן כתיב ועמוד ע"נ לשון יחיד. כמ"ש רש"י על ע' נפש שעובדין לה' אחד ע"ש. [וכ"כ אא"ז מוד"ל ע"פ ויחן נגד ההר שהאחדות הכנה לקבלת התורה. וכמו כן אז ה' קבלת התורה]:

- 1 **אסתר רבה פרשה ו פסקה ב:**... וייחד שמו של הקב"ה וקדשו, ולפיכך נקרא יהודי, דכתיב: איש יהודי אל תקרי יהודי אלא יחידי.
- 2 **שבת דף לא עמוד א:** שם ביקש הגר מהלל שילמדו את כל התורה על רגל אחת. תשובתו של הלל: 'דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואיך פירושה הוא זיל גמור' (השנוא עליך לא תעשהו לחברך, זוהי כל התורה כולה והשאר לך ולמד) – מצריכה בירור. שכן, היא לכאורה נוגעת רק במצוות שבין אדם לחבירו – על כך משיב רש"י שם כי אין כוונת המילה רַע - חבר אנושי, אלא: ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקדוש ברוך הוא. – שמור מצוותיו.

כתבים כת"י

בלב לבו של פורים עומד המאבק על הזיכרון. כבר מתחילת המגילה אנו מוצאים שהתגלגלות האירועים חבוקה בשכחה ובמאמץ לזכור.¹ המלך עושה מאמץ וכותב דברים בעלי חשיבות בספר הזכרונות, ספר שמופיע בשלב קריטי של המגילה. במובן מסויים נותנים ספרי הזכרונות מסגרת לספור משלבי ההקדמה – טרום הטראומה לליבה ולפתחי ישועתה. זיכרונות אלו משמשים גם כהטרמה לאלו של שלהי המגילה. בסיומה שני אזכורי זיכרון בפסוק אחד (פרק ט פסוק כח):

וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפְּוִרִים הָאֵלֶּה לֹא יִעָבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזַכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם:

לעומת זיכרון העבר של אחשורוש, הלוקה בשכחה ואגב האלכוהול המכה בו, זוכר בקושי רב את אשתו, שלא לדבר על מרדכי מושיעו – אותו הוא שוכח עד הלילה ההוא, הרי אצל היהודים יש זיכרון שאינו מופנה רק אל העבר אלא עיקרו אל העתיד: 'נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים', 'וְזַכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם'!

זכרונות אלו הינם קוד פנימי בתפיסת חג הפורים. גם הספור הגדול – המאבק בעמלק מאוחה בחשש השכחה ובחובת הזכרון: זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עִמָּלֶק בְּדַרְדַּרְךָ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם...לא תִשְׁכַּח [דברים כה]. ספור המתקשר עם יכולתה של המגילה להפוך להיות חלק מן התרבות הנצחית של ישראל שכן חובה זו – חובת הזכרון צריכה להיכתב בספר כפי שמאירים חז"ל.² מעמיקים במיוחד האמוראים הזהים את גודל רוח קדשה של המגילה ביכול שימור הזיכרון שלה המופנה אל העתיד.³

עמלק מבקש לחולל את השכחה, את הנתק שבין אירוע לאירוע, לקיימו כעומד בפני עצמו - ללא רצף, ללא שייכות ללא קוהרנטיות. הזיכרון, המסוגל לצרף אירוע לאירוע, המתגבר על חללי הריק של השכחה, מייצר פלטפורמה המפיתה תקווה להמשכיות ולקיום. הסכנה של האובדן [להשמיד להרוג ולאבד], מתהפכת לתקוות הקיום – כשבבסיסו עומד הזיכרון, המייצב את הזהות הקולקטיבית, מחבר את יחידיה ופותח פתח לתקוות העתיד. היחידים, המחדדים את קיומם בבחירתם החופשית ובכוח יצירתם, חייבים את תשתית קיומם לתודעה הקולקטיבית המעמידה רשת בטחון, בסיס המראה ואדמה פוריה לעיבוד ולגילוי הכישרונות היחודיים.

- 1 אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתיו ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה [אסתר פרק ב א]:
- 2 **מגילה דף ז:** שלחה להם אסתר לחכמים: כתבוני לדורות! שלחו לה: הלא כתבתי לך שלישים. שלישים ולא רבעים! עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה: 'כתב זאת זכרון בספר'. 'כתב זאת' - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון' - מה שכתוב בנביאים, 'בספר' - מה שכתוב במגילה...
- 3 מנין שאסתר נאמרה ברוח הקדש? לאחר הצעות שונות מובא בגמרא [מגילה ז א]: רב יוסף אמר מכאן [אסתר ט כח]: וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים. רב נחמן בר יצחק אומר מכאן [שם]: וזכרם לא יסוף מזרעם: